

KONCEPCJA SCENARIUSZA STAŁEJ WYSTAWY ARCHEOLOGICZNEJ
W MUZEUM GÓRNOŚLĄSKIM W BYTOMIU

Tytuł roboczy:

Bezcenne okruchy przeszłości. Nasze dziedzictwo archeologiczne

Opracowanie: Dział Archeologii MGB (Beata Badura, współpraca: Ewelina Imiołczyk,
Dorota Podyma, Jarosław Święcicki)

Miejsce: gmach główny, sala 423, pl. Jana III Sobieskiego 2, Bytom

Bytom 2023

Prezentacja dziedzictwa archeologicznego opinii publicznej jest istotnym sposobem upowszechniania wiedzy o pochodzeniu i rozwoju nowoczesnych społeczeństw. Jednocześnie jest to najważniejszy sposób wpływający na rozumienie potrzeby ochrony dziedzictwa archeologicznego. Prezentację i informację można uznać za popularną formę przekazywania obecnego stanu wiedzy i dlatego też należy ją stale aktualizować. Należy wziąć pod uwagę wielostronne możliwości interpretacji i budzenie zrozumienia przeszłości (...).

ICOMOS. Karta Ochrony i Zarządzania Dziedzictwem Archeologicznym, Artykuł 7

Archeologia niesie przesłanie dotyczące zmian społeczeństw w czasie, mobilności grup ludzkich oraz ewolucji sposobów życia. Taka opowieść o przeszłości może ułatwić zrozumienie dzisiejszych przemian i spojrzenie na społeczność lokalną z nowej perspektywy. Znajomość przeszłości pozwala zobaczyć siebie na osi czasu, zrozumieć swoje miejsce zamieszkania i poczuć z nim związek, nawet gdy nasi przodkowie nie przebywali w nim od pokoleń.

Cel ekspozycji i jej odbiorcy

Według raportu Narodowego Instytutu Dziedzictwa *Badanie wiedzy i świadomości Polaków dotyczących dziedzictwa archeologicznego – raport z badania (2020)*, odwiedzający zwykle pojawiają się w miejscach związanych z archeologią, żeby powiększyć swoją wiedzę oraz ciekawie spędzić czas. Co druga osoba chce poczuć, jak żyło się w przeszłości. Dziedzictwo archeologiczne w miejscu zamieszkania jest odbierane pozytywnie praktycznie w każdym aspekcie. Jest przede wszystkim świadectwem historii, które powinno się przekazywać następnym pokoleniom, sprawia, że miejsce jest wyjątkowe i umożliwia bycie dumnym z takiego miejsca.

Dlatego podstawowe cele przygotowywanej ekspozycji to zapoznanie odbiorców z dziedzictwem archeologicznym Górnego Śląska oraz pokazanie, czym zajmują się archeolodzy i jakie znaczenie ma ich działalność nie tylko dla nauki, ale dla społeczeństwa i zwykłego człowieka.

Wystawa ma mieć charakter uniwersalny, dla szerokiej grupy odbiorców: specjalistów, pasjonatów, miłośników najstarszych dziejów, dla dzieci, dorosłych, seniorów, uczniów, studentów, osób z dysfunkcjami, a także odbiorcy z zagranicy.

Pragniemy zaprezentować w nowoczesny i interesujący sposób, m.in. poprzez wykorzystanie systemów multimedialnych, największą na Górnym Śląsku, liczącą ponad 350 tys. obiektów, kolekcję zabytków archeologicznych. Multimedia mają być elementami wspierającymi wystawę, a nie dominującymi. Wystawa będzie miała charakter popularnonaukowy i powinna tak pokazać pradzieje regionu, aby odbiorca pozyskał niezbędne informacje. W związku z olbrzymią ilością materiału i tematyki, bogate dziedzictwo archeologiczne i najstarsze dzieje Górnego Śląska będą z konieczności zaprezentowane syntetycznie.

Dyskusyjność wielu hipotez i teorii naukowych jest sprawą ogromnie atrakcyjną. Nie chcemy podawać pewników, ale pokazać różne spojrzenia na dane zagadnienie, np. kwestię pochodzenia Słowian czy lokalizację bytomskiego zamku. Niech odbiorca „posmakuje”, jak wygląda proces naukowy i spróbuje wyciągnąć własne wnioski.

Ważne jest pokazanie nie tylko artefaktów, ale ludzi, którzy stali za nimi, ich umiejętności i możliwości, które wynikały z życia w określonych warunkach środowiskowych. Pokazanie sposobów w jaki sobie radzili, życia codziennego, kontaktów, wierzeń. Nie tylko w formie „suchych” tekstów, ale w sposób pozwalający choć na chwilę zanurzyć się w tamtych czasach i doświadczyć emocji, które sprawią, że jeśli nie cała ekspozycja, to przynajmniej jakiś jej element pozostanie odbiorcy w pamięci. Ważne są zarówno przekazywane treści jak i sposób prezentacji warstwy informacyjnej i eksponatów – pobudzający do reakcji, przemyśleń, chęci zgłębienia tematu. Martwe artefakty mają zostać ożywione, a odbiorca zamiast biernego widza, ma wcielić się w aktywnego uczestnika – podróżnika w czasie i odkrywcę przeszłości.

Dla odbiorcy słabiej przygotowanego, masowego, narracja musi być uporządkowana (stąd chronologiczny podział sali), a zabytkami, opisami, itp. należy tak operować, by było to jasne i by odbiorca rozumiał, co widzi.

Chcemy przybliżyć obiorcom, co jest istotą archeologii, jak wyglądają badania archeologiczne, współpraca ze specjalistami z innych dziedzin (analizy), interpretacja i rekonstrukcja życia naszych mniej lub bardziej odległych przodków. Podkreślenie, jak niezwykle istotny jest kontekst odkrycia, że zabytek bez niego jest tylko mniej lub bardziej pięknym przedmiotem. To tak, jakby z interesującej książki z pięknymi ilustracjami usunąć cały tekst. Wtedy zachwycać się będziemy obrazkami, ale nie dowiemy się, jaka za nimi stoi opowieść.

Najstarsze okresy w dziejach, pozbawione źródeł pisanych, są trudnym i abstrakcyjnym tematem dla muzealnych gości. Kawałek skały, potłuczonego naczynia glinianego, enigmatyczny fragment przedmiotu metalowego mogą pobudzić do głębszej refleksji doświadczonego i przygotowanego widza. Dla odbiorcy masowego, zwłaszcza dzieci, będzie to tylko jakiś kamień, jakiś drut, nie wiadomo co. Pokazanie, jak i z czego coś zostało zrobione, gdzie znalezione i skąd wiemy, do czego służyło, w jaki sposób archeolodzy dowiadują się tych wszystkich rzeczy, może sprawić, że martwy eksponat ożyje.

Ogólna charakterystyka wystawy

Ekspozycja zostanie zrealizowana na czwartym piętrze głównego gmachu wystawowego MGB, w sali nr 423 o powierzchni podstawowej ponad 400 m² z antresolą o powierzchni ponad 100 m². W holu przed wejściem do sali ekspozycyjnej stanie makieta Bytomia XV/XVI w.

Wystawa będzie miała układ chronologiczny, obejmujący okresy od epoki kamienia do nowożytności (załącznik 1). Ważny element naszej opowieści to prezentacja zmieniającego się na przestrzeni wieków środowiska naturalnego, które wywierało wpływ na życie naszych odległych przodków. Niemal w każdej epoce, zmiany klimatyczne powodowały migracje grup ludzkich; tak dzieje się także obecnie. W każdej sekcji chronologicznej w czytelny i ujednolicony sposób zamieścić symbole graficzne z odpowiadającymi im gatunkami zwierząt i roślin (także z reliefem dla niewidomych¹).

Znakomita większość zabytków pochodzi z Górnego Śląska i terenów w bezpośrednim sąsiedztwie i na tych zabytkach chcemy się skupić. Zabytki z innych części ziem polskich, czy spoza jej terenów są nieliczne i zostaną wykorzystane jako rodzaj ciekawostek i porównań, np. ciężarek do miotacza oszczepów i groty oszczepów z Ameryki Płn. albo sztylet i sierp krzemienny z Rugii.

W każdym z przedziałów chronologicznych chcemy pokazać najważniejsze dla nich obszary życia, momenty przełomowe, czynniki wprowadzające zmiany oraz ilustrujące je eksponaty i rekonstrukcje.

Opracujemy też specjalną „trasę” zwiedzania ekspozycji dla młodszych dzieci z treściami dostosowanymi dla tej grupy wiekowej.

Każda epoka będzie zilustrowana trzema rodzajami eksponatów:

1. **Wiodącymi** (najbardziej unikatowe, najcenniejsze; załączniki 2 i 3).
2. **Charakteryzującymi daną epokę.**
3. **Dodatkowymi** (pochodzącymi spoza Górnego Śląska lub spoza Polski, jako swoistymi ciekawostkami dla porównania).

W starszej epoce kamienia (paleolit) ludzi było mało, żyli w nielicznych grupach na dużej przestrzeni. W tej tzw. epoce lodowcowej, polowali głównie na duże zwierzęta – **mamuty i nosorożce włochate**, konie, niedźwiedzie jaskiniowe, renifery, ale także małe – lisy czy zające. Potrafili rozpalać **ogień**, gotować, **wytwarzali narzędzia z kamienia**, także z kości, poroża jeleniowatych i drewna. Zbierali dostępne jadalne części roślin – nasiona traw, gorczycę, dzikie owoce, strączkowe jak groszek, itp. Człowiek był całkowicie uzależniony od środowiska. Mieszkał w **jaskiniach i szałasach**.

¹ Dostosować jak najwięcej elementów graficznych w taki sposób, np. mapy mogą być wyświetlane, wydrukowane i w mniejszej skali do dotykania. Stworzyć dotykową wersję makiety miasta. Film i prezentacje – język migowy.

Ekspozycje wiodące: półwytwór narzędzia z Pietraszyna i grocik z Chorzowa (20 cm, 2 cm)

Ekspozycje charakteryzujące:

1. Wyroby krzemienne – ok. 25 szt.: rdzenie, odłupki, wióry, zgrzebła, ostrza, itp. (dł. 5-25 cm).
2. Kości zwierząt plejstoceny – 10 szt.: czaszka nosorożca włochatego, zuchwa mamuta, fragmenty kości i zęby niedźwiedzia jaskiniowego, kości długie, zęby, ciosy i kręgi mamuta, poroże renifera.
3. Okruchy skał do produkcji narzędzi – 4-5 szt.
4. Tłuki kamienne i z poroża, podkładka kamienna – 3 szt.

Ekspozycje dodatkowe:

1. Kopie figurek Wenus – 2 szt. (wys. 10-15 cm).
2. Kopie zdobionych zabytków kościanych – 2 szt. (15 cm).

Rekonstrukcje:

1. Obozowisko z pracownią krzemieniarską z Wąsosz Górnego – ok. 50 szt. zabytków krzemienianych (3-20 cm).

Multimedia: 1. Film – jak wytwarzano narzędzia krzemienne. 2. AR – mamut i nosorożec włochaty.

Wraz ze zmianami środowiskowymi w **środkowej epoce kamienia** (mezolit) - koniec zlodowaceń, **rozwój lasów**, wymarcie dużych zwierząt, ludzie przystosowali się do zmian. **Polowali na jeleniowate**, dziki, mniejszą zwierzynę, ryby, małże, ptaki. Spożywali więcej roślin, w tym np. orzechy laskowe, jagody, itp. Dalej byli zależni od środowiska, ale inaczej je wykorzystywali. **Narzędzia** kamienne (głównie z krzemienia) **uległy miniaturyzacji** (zbrojniki geometryczne – groty strzał). Transport wodny, obozowiska na wydmach nad zbiornikami i ciekami wodnymi. **Traperski styl życia**.

Ekspozycje wiodące: replika łuku 1 szt. (dł. ok.1 m) i 5 strzał (dł. ok. 70 cm)

Ekspozycje charakteryzujące:

1. Wyroby krzemienne (narzędzia) – ok. 40 szt. (dł. 1-7 cm).
2. Wyroby krzemienne (półsurowiec) ok. 100 szt. (dł. 0,5-5 cm).
3. Poroże jeleniowatych – 2-3 szt. (dł. ok. 50-80 cm).

Ekspozycje dodatkowe:

1. Ciężarek do miotacza oszczepów – 1 szt.
2. Groty strzał i oszczepów z Ameryki Płn. – 10 szt.

Młodsza epoka kamienia (neolit) to stopniowe uniezależnianie się od środowiska. **Rolnictwo, hodowla, domy i osiedla stałe**, narzędzia dalej kamienne i z surowców organicznych, ale umiejętność wytwarzania **naczyń ręcznie lepionych z gliny, tkactwo**. Grupy ludzkie coraz większe, zajmowały coraz więcej terenów. Nadal osiedlano się w sąsiedztwie wody. Pierwsi rolnicy przybyli z Bałkanów. Pod koniec tej epoki zaczęto wytwarzać **przedmioty z miedzi**.

Ekspozycje wiodące: wyposażenie grobu z Raciborza-Studziennej – grocik krzemieniany (dł. 4 cm) i 4 naczynia (wys. 20-30 cm)

Ekspozycje charakteryzujące:

1. Naczynia gliniane – 15 szt. (wys. 7-35 cm).
2. Fragmenty naczyń z ornamentem – 20 szt. (dł. 3-6 cm); oświetlenie boczne, żeby dobrze było widać zdobienia.
3. Przędzaki, ciężarki, itp. – 5 szt. (3-10 cm).
4. Narzędzia krzemienne – 20 szt. (dł. 2-20 cm).
5. Rekonstrukcja sierpa – 1 szt. (dł. 30 cm).
6. Narzędzia kamienne – topory, motyki, ciosła – 20 szt. (dł. 6-30 cm).
7. Rekonstrukcja topora w oprawie – 1 szt. (dł. 50 cm).
8. Kłosa i ziarna zbóż – 3 szt. + ok. 0,5 kg (dł. 30 cm).
9. Kamienne żarna – 1 szt. (dł. 50 cm, ciężkie).
10. Fragmenty skał wykorzystywanych do produkcji toporów i in. – 6 szt. (dł. 7-15 cm).
11. Narzędzia miedziane – 4-5 szt. (15-20 cm)

Ekspozycje dodatkowe:

1. Kopia figurki Wenus z Ocic – 1 szt. (wys. 15 cm).
2. Siekiery krzemienne ze Skandynawii – 3 szt.

Rekonstrukcje: model wiertarki i piły – 2 szt. (ok. 60x50x30 cm).

Multimedia: film – garncarstwo.

Epoka brązu (2200-700 lat p.n.e.) to kolejne wynalazki. Najważniejszy to **metalurgia brązu**, czyli stopu miedzi i cyny. Upowszechnienie się znajomości produkcji brązu, który przewyższał twardością większość dotychczasowych narzędzi sprawiło, że sporo czynności stało się łatwiejszych i wszystkim efektywniejszych. Budownictwo, rolnictwo, hodowla, górnictwo, handel, zdobnictwo – wszędzie następowały zmiany. W trakcie badań archeologicznych najczęściej odnajdujemy **ozdoby**: jak szpile, bransolety, naramienniki, naszyjniki oraz **narzędzia i broń**: przede wszystkim siekiery, sierpy, brzytwy, sztylety czy miecze. O ich dużej wartości świadczyć może to, że dopiero w epoce brązu odnajdujemy tzw. „skarby”.

Ekspozycje wiodące:

1. Instrumenty dęte – multanki i amulet z tzw. grobu szamana z Przeczyc – 2 szt. (12 cm, 15 cm).
2. Skarb z Gamowa: 2 miecze, zapinka, nóż i sztylet (50, 60, 15, 20, 25 cm).
3. Ozdoby: bransolety – 5 szt. (8-10 cm), zapinki – 3 szt. (4-6 cm), naszyjniki – 4 szt. (15-18 cm), nagolenniki/naramienniki – 4 szt. (15 cm), naszyjnik pantofelkowaty (20 cm), fragm. diademu ołowianego (5 cm), pierścionki – 3 szt. (1 cm), diadem – 1 szt. (20 cm), wisiorki/zawieszki – 3 szt. (3-5 cm), kółka brązowe – 5 szt. (3-4 cm).

Ekspozycje charakteryzujące:

1. Gospodarka: żarna kamienne, rozcieracze, sierpy, kości zwierząt hodowlanych – ok. 20 szt. (5-40 cm).
2. Obróbka brązu: formy odlewnicze, dysza, dłuto, grot ze szwami odlewniczymi, przedmioty naprawiane – ok. 10 szt. (3-15 cm).
3. Broń – ok. 20 zabytków brązowych i kościanych/z poroża (3-15 cm).

4. Narzędzia – ok. 10 zabytków (5-15 cm).
5. Garncarstwo – ok. 30 naczyń (4-35 cm).
6. Tkactwo: przęśliki, ciężarki tkackie, itp. – ok. 10 szt. (3-10 cm).
7. Skarby: Siodłary, Czarków, Racibórz.
8. Inne wyroby ceramiczne: grzechotki, smoczki, rogi, pucharek ze słoneczkiem – ok. 20 szt. (2,5-20 cm).

Ekspozycje dodatkowe: sierp i sztylet z Rugii – 2 szt. (20 cm).

Rekonstrukcje:

1. Rekonstrukcja grobu z trumną kłodową (2x0,7 m).
2. (Ewentualnie) model chaty z Repecka (70x70 cm).
3. Rekonstrukcja miecza z Kielczy – aplikacja VR, odlew z brązu, wydruk 3D.

Multimedia: 1. Film z wykopaliskami na cmentarzysku kultury łużyckiej w Przeczycach.

2. Aplikacja – zagraj na multankach.

Epoka żelaza to kolejna „rewolucja” dzięki pozyskiwaniu rudy, wytopu i umiejętności **wytwarzania przedmiotów z żelaza** (kowalstwo) – surowiec ten zaczął wypierać narzędzia itp. z kamienia czy brązu. Wytwarzano nie tylko narzędzia i broń, ale także ozdoby. Zaczęło się to w tzw. okresie halsztackim (około 700 lat p.n.e.). **Zabytki** znalezione przez archeologów na naszych ziemiach, prawdopodobnie **były importami**.

Zabytek wiodący: duże naczynie zasobowe (wys. 70 cm, średn. ok. 90 cm).

Zabytki charakteryzujące:

1. Ruda darniowa i przedmioty żelazne – 6-7 szt. (10-20 cm).
2. Naczynia gliniane i in. drobne zabytki – 25-30 szt. (5-40 cm).

Multimedia: film – metalurgia brązu i żelaza.

Celtowie dotarli na nasze ziemie na przełomie V i IV w. p.n.e. Przybyli z obszaru Środkowego Dunaju – Moraw i Dolnej Austrii. Uważa się, że ich ekspansja miała charakter pokojowy, ponieważ rejony Śląska i Małopolski, gdzie osiedlili się przybysze, były bardzo słabo zaludnione. To im zawdzięczamy kolejny wynalazek - **ceramikę toczoną na kole garncarskim**. Celtowie posługiwali się żelaznymi, obosiecznymi mieczami. Używali też włóczni, okrągłych, drewnianych tarcz okutych żelazem oraz dwukołowych rydwanów. Byli mistrzami przemierzania się na ogromne odległości i wykorzystania transportu kołowego. Migrowali dużymi grupami, z dziećmi i kobietami. Pod koniec II wieku p.n.e. **wynaleźli pojedynczą ostrogę**. Im przypisuje się też rozpowszechnienie podkuwania koni i używania siodła. Od końca III wieku p.n.e. **bili też własne monety**.

Ekspонат wiodący: model pieca celtyckiego odkrytego w Nowej Cerekwi w skali 1:1 (jest zrobiony, ale może lepszy byłby rodzaj podświetlanej gabloty w kształcie tego pieca, z naczykami w środku?)

Ekspozycje charakteryzujące:

1. Zapinki, fragmenty bransolet – ok. 10 szt. (dł. 5-10 cm).
2. Naczynia gliniane – 5-6 szt. (wys. 20-40 cm).

Mapa – zasięg osadnictwa celtyckiego w Europie, najważniejsze stanowiska celtyckie odkryte na Górnym Śląsku.

Początki **okresu wpływów rzymskich** sięgają zarania naszej ery, gdy granica cesarstwa rzymskiego na linii Renu i Dunaju ustabilizowała się. Koniec tego okresu utożsamiany jest z początkiem okresu wędrówek ludów (375) lub klęską Rzymian pod Adrianopolem (378). Tradycje okresu wpływów rzymskich utrzymywały się na wielu obszarach co najmniej do połowy V w. We wczesnym okresie wpływów rzymskich oddziaływania rzymskie doprowadziły do **przyjęcia rzymskiej mody i technik walki**, a w rezultacie do zmiany oblicza kulturowego obszarów Barbaricum. Doszło wówczas do powstania nowych kultur archeologicznych, np. kultury wielbarskiej, kręgu kulturowego nadłabskiego, a także silnych przeobrażeń kultur już istniejących, w tym **kultury przeworskiej**. Rozwój kontaktów politycznych i gospodarczych (czego objawem była intensyfikacja wymiany na **słynnym szlaku bursztynowym**) z obszarami cesarstwa, spowodował napływ do Barbaricum licznych importów rzymskich. Do dziś odnajdywane są na terenie dzisiejszej Polski liczne **monety, ozdoby, militaria** czy ekskluzywna ceramika – **terra sigillata**, pochodzące z warsztatów Imperium Rzymskiego.

Ekspонат wiodący: fragment naczynia z pismem runicznym z Dziedzic (30x40 cm)

Ekspozycje charakteryzujące:

1. Zabytki związane z gospodarką i rzemiosłem, np. żarna, sierp, itp. (wymiary od 30 do 50 cm).
2. Uzbrojenie: miecz, umbra, imacze, ostrogi, noże, groty – ok. 20-25 szt. (wymiary zabytków: miecz ok. 1 m, umbra wys. 25 cm, pozostałe ok. 10-35 cm).
3. Ozdoby i elementy stroju: zapinki, paciorki szklane i metalowe, grzebień i szpila z kości, sprzączki do pasa – ok. 30 sztuk (wymiary ok. 1-5 cm)
4. Naczynia gliniane – ok. 10 szt. (wys. 10-30 cm).
5. Duże naczynie zasobowe (wys. ok. 1,20 m, średn. ok 1 m).
6. Zabytki odkrytymi na cmentarzysku warstwowym w Olsztynie: uzbrojenie, ozdoby, naczynia – ok. 25-30 sztuk (wym. ok. 5-30 cm).

Ekspozycje dodatkowe: importy – 1. Monety rzymskie – ok. 30 sztuk (średn. ok 1-2 cm; muszą być eksponowane z obu stron). 2. Cedzidło z brązu, fragm. szklanej miseczki, fragm. terra sigillaty (ok. 5-20 cm).

Rekonstrukcje:

1. Grób popielnicowy męski z Choruli z uzbrojeniem: popielnica (wys. 35 cm) i 6 przedmiotów: umbo, imacz, groty, ostrogi, nóż (10-25 cm).
2. Grób kobiecy z wyposażeniem z Nowej Cerekwi: popielnica (wys. 30 cm) i ok. 17 niewielkich przedmiotów (3-10 cm).

Mapy – sytuacja etniczna w Europie na przełomie er oraz przebieg szlaków handlowych.

Po upadku Cesarstwa Rzymskiego nastąpił okres W IV–VII wieku miały miejsce masowe przemieszczania się ludności, znane jako **okres wędrówek ludów**. Były spowodowane ekspansją do Europy w IV–V wieku ludów tureckich, napływających ze Wschodu **Awarów**, **Hunów** i Protobułgarów. Po upadku państwa Gotów na skutek wtargnięcia Hunów plemiona germańskie napłynęły do zachodniej Europy, gdzie przyczyniły się do upadku imperium zachodniorzymskiego.

Ekspонат wiodący: plakietka awarska z Choruli (wym. 3x2,5 cm)

Eksponaty charakteryzujące:

1. Dzban gliniany (wys. 35 cm).
2. Fragmenty naczyń – 5-6 szt. (dł. 3-5 cm).

Mapa – wędrówki ludów.

We **wczesnym średniowieczu** na terenach między Odrą i Bugiem, **Słowianie** utworzyli prawdopodobnie kilkadziesiąt niewielkich organizmów plemiennych. Jedynie kilkanaście zostało wymienionych we wczesnośredniowiecznych źródłach historycznych. Stosunkowo pewna jest lokalizacja plemion śląskich, m.in. Gołszyców i Opolan, wymienionych w późniejszej kronice biskupa merseburskiego Thietmara. **Grody plemienne** powstały m.in. w Kamieńcu, Lubomi i Międzyświeciu. Na wzgórzu św. Małgorzaty w Bytomiu założono **gród kasztelański**. Na tzw. **tympanonie Jaksy** przedstawiony jest kościół romański, prawdopodobnie funkcjonujący w tym grodzie.

Eksponaty wiodące: 1. Ostrogi z Międzyświecia, Piechocic i Kotkowic – 3 szt. (dł. 10-15 cm). 2. Miecz z Rogowa (ok. 90 cm).

Eksponaty charakteryzujące:

1. Naczynia: z Siemoni (wys. 25 cm), z Lubomi (wys. 35 cm).
2. Fragmenty naczyń z różnymi ornamentami – 10-12 szt. (3-8 cm).
3. Przędliki, oselki - 6 szt. (2-15 cm).
4. Szpile żelazne – 2 szt. (12-15 cm).
5. Ozdoby: kabłączki skroniowe, pierścionki, paciorki, zausznice – ok. 30-40 szt. (0,4-5 cm).

Eksponaty dodatkowe: militaria z St. Quentin: noże, groty, topór, okucia – 10 szt. (2-50 cm).

Rekonstrukcje:

1. Replika tympanonu Jaksy w skali 1:1 (wys. 95 cm, szer. 135 cm grub. 28 cm).
2. Pochówek szkieletowy z Cielmic lub Strzemieszyc (1,5x50 cm).

Multimedia:

1. Prezentacja/film z badań wykopaliskowych w Bytomiu.
2. Wojowie i rycerze – prezentacja/film? (Lub ubrane manekiny?)

Mapa: grody obronne na Górnym Śląsku.

W średniowieczu na Górnym Śląsku zaczęły powstawać pierwsze organizmy miejskie. W 1254 roku na prawie niemieckim został lokowany **Bytom**. Wkrótce otoczone zostało **murami** i fosą. Książę miał tu swój **zamek**. Kwitł **handel, rzemiosło, życie religijne**. Wśród zabytków archeologicznych znaleźć można m.in. przedmioty codziennego użytku, w tym narzędzia, naczynia, związane z handlem, przedmioty osobiste, militaria.

Ekspонат wiodący: laska sędziowska z Bytomia (dł. 55 cm).

Ekspozyty charakteryzujące:

1. Transport: fragment koła (ok. 120 cm).
2. Naczynia i inne przedmioty drewniane: miska (20 cm), klepki 5-6 szt. (5-7 cm), tabliczki woskowe – 2 szt. (5x9 cm, 8-10 cm), talerz (21,5 cm), szpulki – 2-3 szt. (8 cm), ceber (wys. 25 cm).
3. Gry i zabawy: kula drewniana (11 cm), kości do gry – 5 szt. (1x1 cm), pionek (2,3x2,3 cm), koniki – 2 szt. 9,5 cm), grzechotka (3,5 cm), łyżwa (20 cm), piłka skórzana (5 cm), młotki drewniane – 2 szt. (25-30 cm).
4. Militaria: miecze – 2 szt. (110 cm, 116 cm), podkowy - 5 szt. (11x9 cm), ostrogi – 5 szt. (12-17 cm), kordy – 3 szt. (45-60 cm), topory – 7 szt. (12-25 cm), groty – 10 szt. (5-30 cm), czekan (15 cm), buławy – 4-5 szt. (5-7 cm), nałokcica (10x9 cm), zbrojnik (9 cm), kula (3 cm), fragment lufy piszczeli (6.5x4 cm), hak do kuszy (15,8 cm),
5. Przedmioty luksusowe: ołowiana ozdoba (9 cm), łańcuszek cynowy (29 cm), klamra (5,5x5 cm), pierścionek - 2 szt. (2 cm), sprzączka (3x2 cm), okładzina z wyobrażeniem rycerza (15x10 cm), stilus (16 cm), koralik (2 cm).
6. Przedmioty codziennego użytku: krzesiwo (11x9 cm), igła kościana (7,5 cm), szydło kościane (8,2 cm), 3 małe naczynka – kieliszki (12 cm), klucze – 3 szt. (10-14 cm), nóż z rogową rękojeścią (20x4 cm), kłódki – 2 szt. (10x6,5 cm, 4x8 cm), przęśliki - 3 szt. (2,5 cm), grzebień (6x5 cm), igielnik (7x1 cm), naczynko małe (9 cm), talerzyk (11,2 cm), talerz (17,5 cm), flaszka (20 cm), naczynia gliniane – 40 szt. (10-35 cm),.
7. Handel: monety – 20 szt. (1-3 cm), szalki wagi – 2 szt. (6 cm), odważniki – 5 szt. (1-3 cm).
8. Górnictwo/hutnictwo: kilof (20 cm), narzędzia górnicze małe (8 cm), młotek (10 cm), cęgi żelazne (44 cm), pyrlik (17,7 cm), tygielek (7 cm), odpady ołowiane – 5 szt. (3-6 cm), galena (5 cm), glejta - 2 szt. (20 cm, 25 cm).
9. Wyroby skórzane: buty + rekonstrukcje – 5 par, pochewka (20 cm), pasek (20-40 cm), sakiewka (7x21 cm), amulet (9x6 cm).

Rekonstrukcje:

1. Rekonstrukcja portalu kościoła św. Mikołaja (obecnie św. Wojciecha) z zachowanymi detalami – ok. 10 szt. (wys. 20-60 cm).

2. Rekonstrukcja studni odkrytej w Bytomiu z kołowrotem i drewnianym wiadrem (pomysł: w środku 2-3 dzbany gliniane, a nad studnią lustro, w którym odbijać się będzie wnętrze).

Multimedia: mury miejskie – fragmenty odkryte na ul. Rycerskiej (foto 3D na telebimie?).

Mapa: plan Bytomia z najważniejszymi odkryciami.

Okres nowożytny to trwanie miasta, ale też upadek górnictwa srebra, konflikty zbrojne, epidemie. Pierwsze wodociągi, ratusz, ale i pręgiarz do wymierzania kar.

Ekspozycje wiodące: kafel (20-30 cm) i łódź dębiana z Jełowej (dł. ok. 10 m).

Ekspozycje charakteryzujące:

1. Dewocjonałia – 15-20 szt. (2-12 cm).
2. Elementy trumien: gwoździe, okucia, krzyże, uchwyty – ok. 20 szt. (5-20 cm).
3. Fragment rury wodociągowej – 1 szt. (ok. 80 cm lub dłuższa – ok. 1,5 m).
4. Kafle i ich fragmenty – 30-40 szt. (5-35 cm).
5. Kule armatnie – 2 szt. (12-20 cm).
6. Elementy stroju: szpilka (3 cm), guziki – 5-7 szt. (1-2 cm).
7. Fragmenty zegara słonecznego – 2 szt. (15-20 cm).
8. Prawo: nadziak w kształcie pięści (9,5 cm).

Rekonstrukcja: replika pieca kaflowego w skali 1:5 (wydruk 3D).

Multimedia: film – życie codzienne w Bytomiu

Edukacja, multimedia, wydawnictwa

Wystawa sama w sobie będzie posiadać duże walory poznawcze, ale dodatkowo planujemy na antresoli wydzieloną przestrzeń edukacyjną (załącznik 4). W jej skład wejdą: część prelekcyjna z telewizorem do prezentacji i filmów, część poświęcona prezentacji zabytku miesiąca (spotkanie przy zabytku), część edukacyjna z mini wykopem archeologicznym, kopiami zabytków, rekonstrukcjami, mini laboratorium, itp. oraz „izba” pamięci małżeństwa badaczy zasłużonych dla górnośląskiej archeologii – dr Elżbiety Szydłowskiej i prof. Jerzego Szydłowskiego, których imię będzie nosić sala.

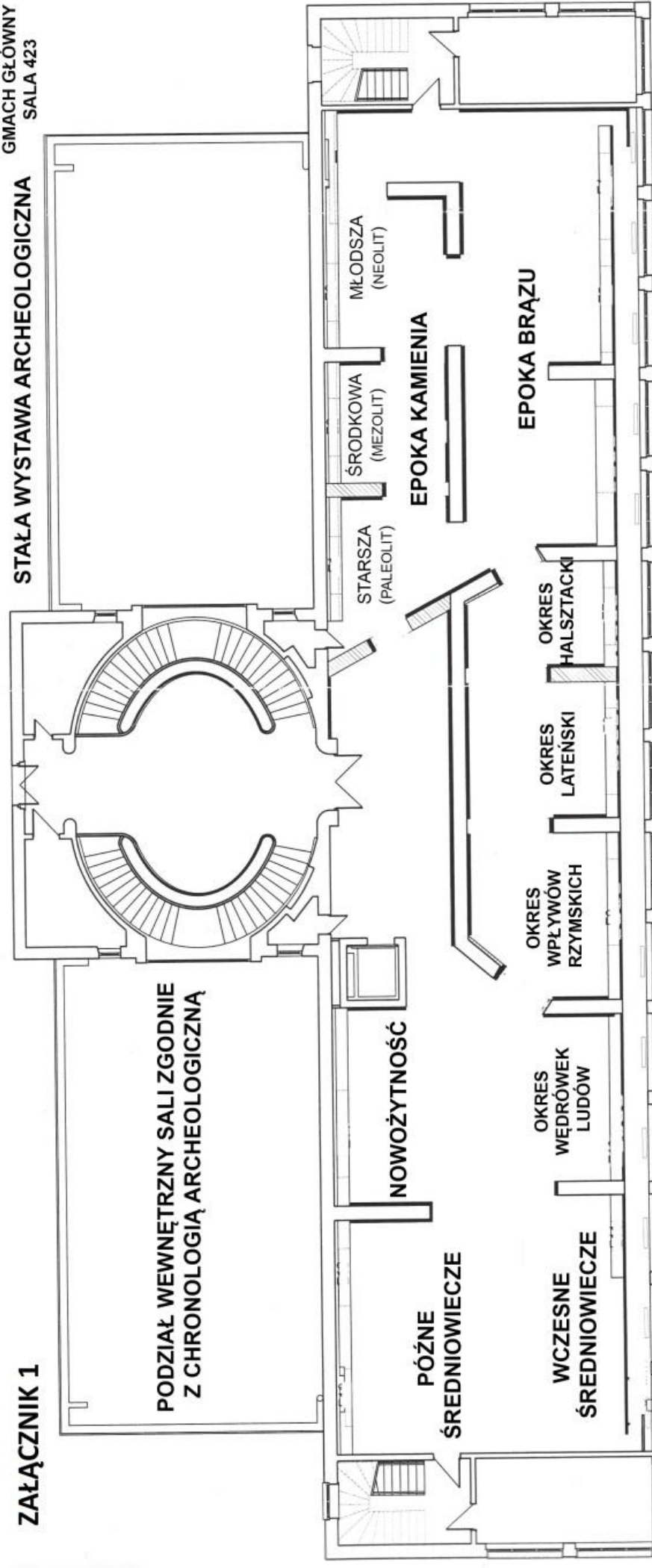
Technologie multimedialne, a wraz z nimi nowa konwencja ekspozycji, wkroczyły do muzeów na masową skalę na przełomie XX i XXI wieku. Jak pisze Barbara Weźgowiec (2012): *Gra nastrojem, dźwiękiem, barwami, układ ekspozycji i towarzyszące im interaktywne środki multimedialne mają wyzwolić ukryte pokłady wyobraźni i wrażliwości, uruchomić zainteresowanie i zachęcić do włączenia się w odkrywanie wystawy.* Urozmaicona forma przekazu pobudza wyobraźnię odbiorcy, pozwala dłużej i skuteczniej skupić jego uwagę na danym zagadnieniu. Ponieważ różnorodne techniki zwiększają zaangażowanie w odbiór przekazywanych treści, planujemy wykorzystać multimedia. Będą to m. in. filmy, VR, prezentacje i wizualizacje 3D (załącznik 5). Nie wykluczamy także AR, która może być

atrakcyjną formą rekonstrukcji, np. wymarłych zwierząt plejstocenijskich (mamut, nosorożec) albo postaci zagadkowego szamana z późnej epoki brązu.

Wystawie towarzyszyć będzie katalog, a także archeologiczna mapa turystyczna Bytomia, audio przewodniki i QR-kody. Planowana ekspozycja będzie jedyną na naszym terenie wystawą stałą prezentującą najdawniejsze dzieje i dziedzictwo archeologiczne Górnego Śląska i najbliższych terenów z nim sąsiadujących, dlatego należy ją tak zrealizować, by stała się wizytówką nie tylko naszego Muzeum, ale całego regionu.

STAŁA WYSTAWA ARCHEOLOGICZNA

ZAŁĄCZNIK 1

PODZIAŁ WEWNĘTRZNY SALI ZGODNIE
Z CHRONOLOGIĄ ARCHEOLOGICZNĄ

MŁODSZA
(NEOLIT)

ŚRODKOWA
(MEZOLIT)

STARSA
(PALEOLIT)

EPOKA KAMIENIA

EPOKA BRĄZU

OKRES
HALSZTACKI

OKRES
LATENSKI

OKRES
WPLYWÓW
RZYMSKICH

OKRES
WĘDRÓWEK
LUDÓW

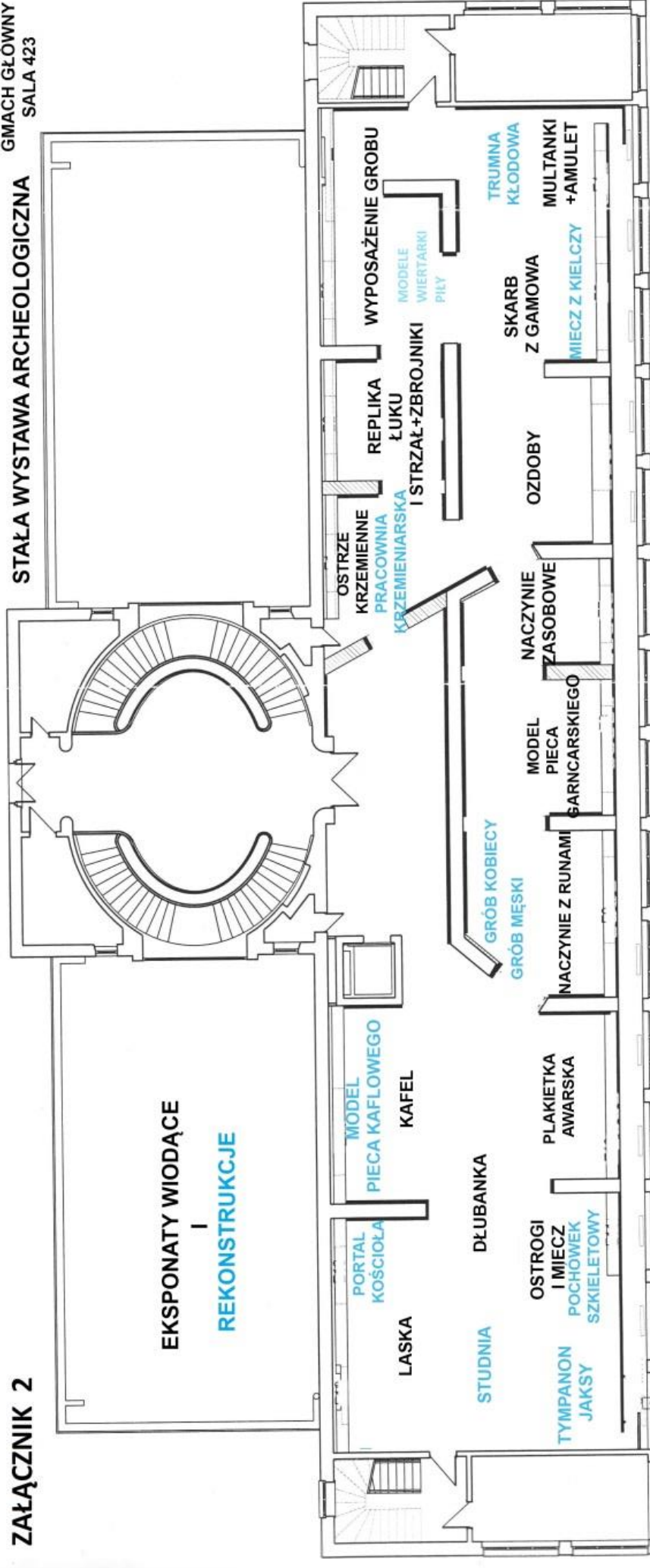
Wczesne
Średniowiecze

Późne
Średniowiecze

Nowożytność

STAŁA WYSTAWA ARCHEOLOGICZNA

ZAŁĄCZNIK 2

ZAŁĄCZNIK 3 – EKSPONATY WIODĄCE I WYBRANE REKONSTRUKCJE

EPOKA KAMIENIA	
<p>Paleolit</p> 	<p>Dwa narzędzia krzemienne ze starszej epoki kamienia (paleolit)</p> <p>Większe, to unikatowe narzędzie obustronne sprzed ok. 50 tys. lat (starsza faza górnego paleolitu), z Pietraszyna. Najstarsze w naszych zbiorach z terenu G. Śląska.</p> <p>Malutki trzoneczkowaty grocik strzały tzw. kultury ahrensburgskiej (łowców reniferów) ze schyłkowego paleolitu (ok. 12 tys. lat temu) z Chorzowa.</p>
<p>Mezolit</p> 	<p>Repliki łuku i strzał ze środkowej epoki kamienia (mezolit, ok. 8-6 tys. p.n.e.).</p> <p>Świetna ilustracja tego, do czego służyły enigmatyczne dla przeciętnego odbiorcy oryginalne krzemienne zbrojniki (groty strzał), m.in. z Blanowic i Dzierżna, które będą zaprezentowane obok replik. Długość najmniejszych nie przekracza 10 mm.</p>

NEOLIT

Wyposażenie grobu kultury pucharów lejkowatych z młodziej epoki kamienia (neolit, ok. 2 800 p.n.e.).

Zabytki: puchar lejkowaty (w środku), flaszka z kryzą, naczynie dwuuchne i grocik krzemienisty typu Štramberg pochodzą z domniemanego grobu szkieletowego odkrytego przed II wojną w Raciborzu-Studziennej.

EPOKA BRĄZU

Wyposażenie grobu szamana z Przeczyc (800-550 p.n.e.),

z najstarszym dętym instrumentem muzycznym znalezionym na ziemiach polskich, zabytkiem unikatowym na skalę europejską.

Eksperymentalnie ustalono strój instrumentu, którym była gama pięciotonowa (pentatonika anhemitoniczna), skala o bardzo starej metryce.

Na piersi zmarłego spoczywał kościany amulet.

Skarb przedmiotów z brązu z Gamowa (V okres epoki brązu IX – VIII w. p.n.e.)

Niezwykle cenny i unikatowy skarb. Poszczególne zabytki zostały wybrane w latach 1931-1939. Składa się z 2 mieczy (jeden typu Mörigen wywodzący się z terenów zachodnioalpejskich), sztyletu, noża oraz zapinki.

Zestaw biżuterii (VIII – VI w. p.n.e.) – diademy, naszyjniki, bransolety, zawieszki.

Zabytki pochodzą m.in. z dwóch największych i najbogatszych cmentarzysk kultury łużyckiej w naszym regionie – Przeczyc i Będzina-Łągiszy.

EPOKA ŻELAZA

OKRES HALSZTACKI

Naczynie zasobowe z osady k. łużyckiej w Choruli (VI w. p.n.e.)

OKRES LATEŃSKI

Model - przekrój dwukomorowego celtyckiego pieca do wypału ceramiki (III – II w. p.n.e.)

Piec został odkryty w latach 30. XX w. na stanowisku kultury lateńskiej w Nowej Cerekwi.

Znajomość pieca do wypału naczyń i koła garncarskiego Celtowie przejęli od Greków i upowszechnili na dużych przestrzeniach Europy, poza światem śródziemnomorskim.

OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH

Fragment naczynia z runami (IV w. n.e.) z Dziedzic

Jedyny taki zabytek w Polsce. Runy nie zostały do tej pory odczytane – są różne teorie na ten temat.

OKRES WĘDRÓWEK LUDÓW

Plakietka awarska z Choruli

(VIII w. n.e.)

Jedna z kilku w Polsce,
zdecydowanie najładniejsza.
Jest to okucie pasa.

WCZESNE ŚREDNIOWIECZE

**Ostrogi z Międzywiescia,
Piechocic i Kotkowic
(przełom VII i VIII w. n.e.)**

Unikatowe egzemplarze
ostróg. Wyjątkowość
zabytku z Międzywiescia
polega na pokryciu jego
powierzchni stopem cyny.;
egzemplarz z Piechocic to
jedyna w Polsce ostroga
taśmowata.

Miecz z Rogowa (X w.)

Jedyny
wczesnośredniowieczny
miecz w naszych zbiorach.

ŚREDNIOWIECZE

	<p>Drewniana laska z bytomskiego rynku (2 poł. XIII w.), ze zdobioną nacięciami główką i rytym ornamentem. Prawdopodobnie laska sędziowska.</p> <p>Podobnego zabytku nie ma w całej Europie.</p>
<p>NOWOŻYTNOŚĆ</p>	
	<p>Kafel z dworu w Zabrze-Rokitnicy (XVII w.), z pełnofigurowym portretem Maksymiliana III Habsburga, swego czasu pretendenta do korony polskiej.</p>
	<p>Łódź jednopienna (dłubanka) z Jełowej</p> <p>Odkryta w 1921 r. w czasie oczyszczania dna stawu młyńskiego dłubanka jest bardzo ciekawym i imponującym rozmiarami (dł. 8,9 m) zabytkiem.</p> <p>drzewo, z którego wykonano łódź zostało ścięte tuż po 1552 r.</p>

WYBRANE ROKONSTRUKCJE

Rekonstrukcja średniowiecznej studni (XIV w.),
wykonana z oryginalnych dranic wraz z kołowrotem i wiadrem z klepek, które odkryto w studni. Studnia została odkryta w trakcie badań ratowniczych związanych z budową centrum handlowego Agora w Bytomiu.

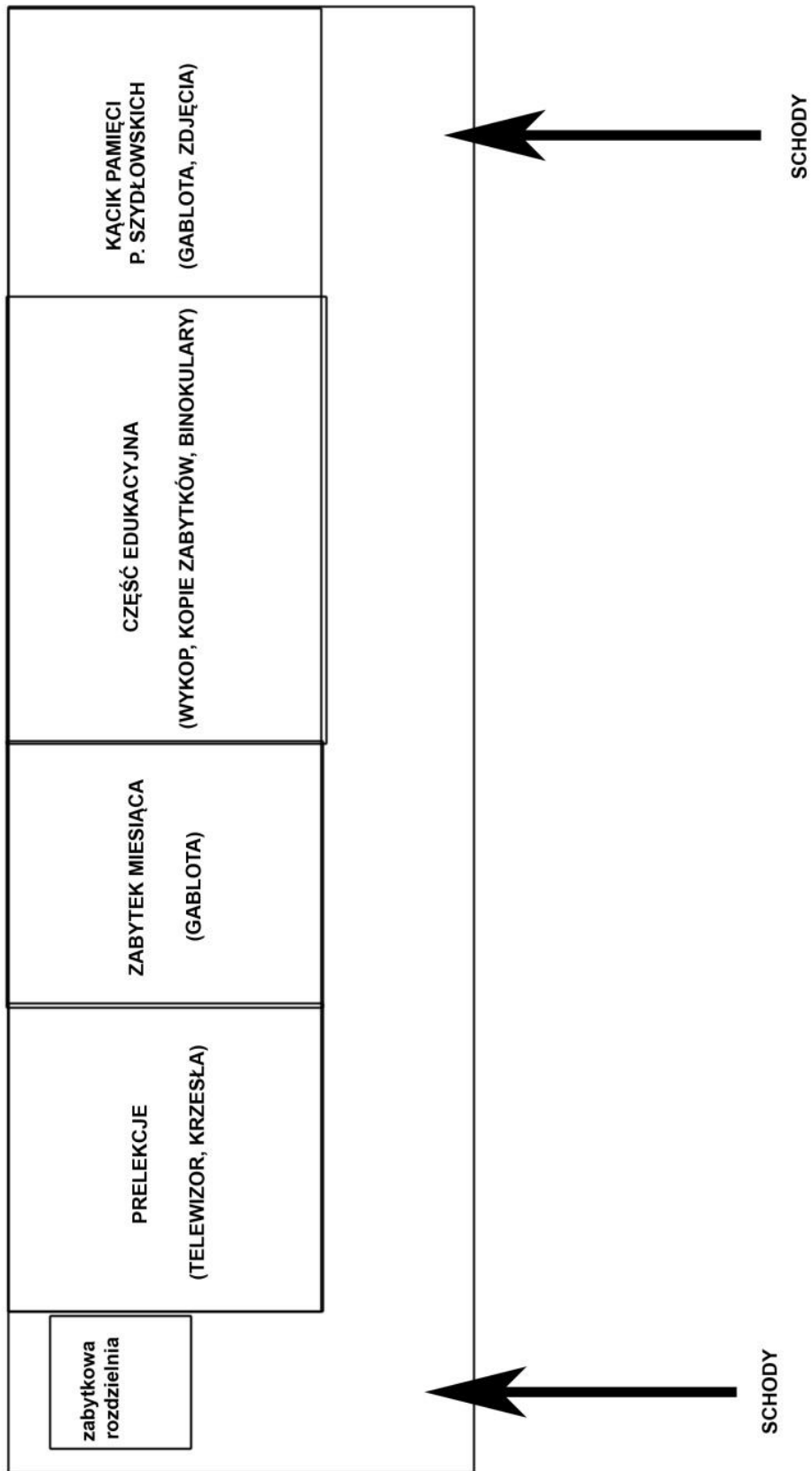
Piec gotycki z Raciborza
(replika – wydruk 3D w skali 1:5)

Replika tzw. tympanonu Jaksy
(XII w.).

ZAŁĄCZNIK 4

SALA 423 ANTRESOLA · CZĘŚĆ EDUKACYJNA

ZAŁĄCZNIK 5

STAŁA WYSTAWA ARCHEOLOGICZNA GMACH GŁÓWNY
SALA 423

